

לדבריו, 80% מהבוגרים ממשיכים לשיבות אלה. התשובות של הרב צוקרמן צפויות לדעתו, מלבד הרחוב החילוני הכל כשורה.

אברהם ברון, יו"ר ישיבת ההסדר, אינו מוכן לשוחח עם עיתונאים. כל שהוא מסכים לומר הוא: "בישיבות ההסדר לומדים שלושת אלפים תלמידי מידים" (לעומת הרב צוקרמן, שאמר ש-80% מבין ששת אלפים של תלמידי הישיבות התיכוניות ממשיכות בהסדר. לפי כל חשבון שלושת אלפים לא יכולים להיות 80% של ששת אלפים, בעיקר שאחוז ניכר מבניישיבות ההסדר הם תלמידים מחו"ל, שכלל לא למדו בישיבה תיכונית).

יעקב הרני, המפקח על החינוך הדתי במשרד החינוך, מוסר שבשנת הלימודים תשכ"ג (1962-1963) היו תלמידי החינוך הממלכתי-דתי 27% מכלל התלמידים, ובשנת תשמ"ז (1986-1987) רק כ-20%.

שלושה צעירים שקיבלו חינוך דתי לאומי (כפיפה סרוגה) וחצו את הקווים, מספרים על הצעד שעשו. שלושתם העדיפו שלא להחשיף בשם המלא, כדי שלא לפגוע בריגשות מישפחתיים.

אפשר לחוש באטימות וזילזול כלפי מי שזר לו: "מה פיתאום שאדבר להעולם הזה?" שאל בהתנאות, "אין לנו כלום עם העיתון הזה. דרך העולם הזה לא נגיע לעולם הבא".

אחרי החיבור המשעשע, התרצה ר' הסכים לענות: "בישיבות התיכוניות לומדים כמעט 6,000 תלמידים, המי הווים, להערכתו, 30% מהציבור הדתי לאומי. אין אצל הנוער הרתי שינוי ביחס למה שהיה לפני כמה שנים. מה שהשתנה זו החילוניות ברחוב שגברה עד מאוד, לכן הפער בין הנוער החילוני לדתי גדל. למרות זאת יש מבחינתנו פתיחות למגע עם הנוער החילוני".

הרב צוקרמן הסביר גם את השינויים מבחינה ערכית: "האווירה הדרכית-חלוצית שהיתה בתנועות הנוער בכלל נעלמה. שמים יותר רגש על חומרות, חיפוש אחרי מעמד אישי ותכלית אישית, במקום אידיאלי לארמיים שהיו פעם, וזה קורה גם בבני עקיבא".

לדעת הרב אין תופעה של חזרה בשאלה, יש אחוז מיוערי שמתקלקל בצבא, שני אחוז לכל היותר, האידיל של החינוך הדתי, הוא אומר, הוא ללכת לשיבות-ההסדר".

"הדת היא סם טוב המשכך כאבים ומצוקות!"

יוני, בן 22, למד בישיבת נחלים, הנחשבת לעילית הישיבות התיכוניות. שירת ביחידה מובחרת בצה"ל. כיום הוא מגדיר עצמו כחילוני לכל דבר.

● **מתי התחלת לפקפק בעקרונות שעליהם חר נכתיב?**

שאלות ברבר קיומו של אלוהים עולות אצל כל נער דתי בשלבי ההתבגרות המוקדמים. אבל המיסגרת כופה ומטפה את קו המחשבה לבידור הסוגיה תוך כדי יציאה מנקודת הנחה ברורה: יש אלוהים. כל שאלה שקיננה בי לגבי הדת היתה מלווה בביקורת-עצמית ומאבקים פנימיים בנוסח "מי אני הקטן?" מישפט שהוחרר בי שוב ושוב כמשך השנים, הביקורת העצמית הלכה ופחתה, לאור התשובות הרלות אותן קיבלתי מכל אשר פניתי אליו.

● **כיצד הגיבו המהנכבים על הצגת השאלות?**

האשימו אותי בחוסר-אמון ואי-הבנת הדת, דבר שודאי לא סיפק אותי, ויותר מזה — גרם לי לכעס והתקוממות. אחרי 15 שנה של חינוך דתי, אני עדיין לא מבין כלום? הרי"מ (ר"ב מחנך) שלי אמר לי פעם, אחרי שלוש שעות שיחה: "האמונה הינה דבר שברגש. שכל האדם לא יכול להבינה". לא הבנתי כיצד אוכל לצוות על הרגש שלי לאהוב, הרי רגש לא ניתן לצייון. אבל הדת, לא זו בלבד שמצווה על ציוני הרגש — לגיסתה, זה שאינו מאמין בחר בדרך רעה.

● **כיצד מרגיש נער צעיר שהדרך בה בחר ללכת נקראת "דרך רעה"?**

גרוע. נלחצתי מאוד. כליכך רציתי להאמין, כדי להיות בסדר, אבל זה לא באו ניסיתי להתפלל ברבנות, אך קיטע-התפילה הנדרשים והבלתי-מוכנים היו לי לזר. גם לימוד סיפרי היהדות הנהוגים אצל חוזרים בתשובה, כוזרי מהר"ל וסיפרי הגות אחרים, לא שינו את דעתי.

● **חקירת הדת על כל משמעותה תפסה אצלי חלק נכבד מסדר היום.**

● **מתי עשית את הצעד המעשי הראשון של עזיבת הדת?**

כשהייתי בן 17. חברי הטוב ביותר לקה במחלה חשוכת מרפא ושכב גוסס בבית-החולים. כששאלתי לשלומו, ענה לי חברי, שהיה ירא-שמים: "בעזרת השם הכל יהיה בסדר". אחרי חודש נפטר. הוריו אמרו: "ברוך ריין אמת".

● **חשבת לעצמי: אם זה פועלו של אותו דיין, אין לי אלא לחזור על דיברי השופט חיים כהן, שאמר פעם, כשהתבטא על השואה: "אם יש אלוהים, או זה אלוהים אכזרי?"**

● **ואז הסבת לחילוני?**

לא ממש. היה קשה לעזוב את הדת לחלוטין. התלות בדת היא נוחה, זו דרך-חיים הפותרת כל בעיותיו של אדם. על הכל אחראי האל, המסיר אחריות מן האדם. הדת היא סם טוב, המשכך כאבים ומצוקות.

● **איך הגיבו ההורים כשהבחינו בשינויים החלים בך?**

זה הדבר הכואב לי ביותר. הם הרגישו כאילו הם מאבדים בן, דבר שהוא בפירוש לא נכון.

● **היו בינינו ויכוחים רבים, שמה ששלט בהם היה הרגש ולא ההגיון. הנוער החילוני הינו מסה-ערכים מושהת, החיים החרי-לוגיים הם חיי רפש וריקנות. כך אמרו לי.**

● **אחרי הוויכוחים הגיע שלב המריבות. שוב נוכחתי לדעת כמה העולם הדתי הוא קיצוני וחסי-פשרות. אחרי שהורדתי את הכי-פה, נאלצתי לעזוב את הבית בכאב רב. ההורים לא יכלו לשאת את החרפה, ובמיוחד לעמוד בפני הרמת-הגנות מצד שכנים וחברים.**

● **אני חושב שהורים שילדיהם זונחים את הדת חייבים לגלות יותר פתיחות, ולקבל את הבנים באהבה, כמות שהם.**

"כל תפילותיי היו התנדנדויות סרק"

שחר, בן 22, למד בישיבת נתיב מאיר בירושלים.

● **שחר: עד היום אני שונא לנסוע לירושלים, היא מזכירה לי את הישיבה.**

● **עד כדי כך לא אהבת את הישיבה?**

כל המילים שבעולם לא יוכלו לתאר כמה תיעבתי את המקום הזה. החלום הכי גרול שלי היה ללמוד בתיכון רגיל. דבר כליכך פשוט, אבל כליכך רחוק...

● **מדוע כליכך רחוק?**

לא היה שום סיכוי לכך שההורים שלי יסכימו. לדידם, החינוך הניתן בישיבה הוא החינוך המעולה ביותר.

● **מה היה רע כליכך בישיבה?**

מה לא? הושיבו אותי מהבוקר עד הלילה ללמוד. מחצית מהיום היתה מוקדשת ללימודי התלמוד. בקיצור, לא יכיתי לחיים רגילים של נער בגיל ההתבגרות. יחסים עם בנות, לדוגמה — הרבר הכי טיכיעי ויפה בגיל הזה — נחשב לאסור ומנורה.

● **לפעילות ספורטיבית, שבה אהבתי, לא היה לי פנאי. החיים היו בלחץ אירי. אפילו מבחינה פיסית קשה לנוער בן 14 להחזיק מעמד 6'6 בנבוקר עד 10 בלילה.**

● **אתה כועס על ההורים שלך בגלל זה?**

לא. אני מסוגל להבין אותם. אני מניח שאילו ידעו עד כמה אני סובל, לא היו מתעקשים כליכך שאשאר בישיבה.

● **ניסית למרוד באופן גלוי במיסגרת?**

לא. כלפי חוץ הייתי כמו כולם. זה כעצם היה הקושי הגרול ביותר — החיים הדור-פרוצופיים. כל תפילותיי היו התנדנדויות סרק. בשבתות הייתי יוצא מבית בבגרי שבת ומחליף במיקלט לבגרייחול והולך למישחקי כדורגל. בימי שישי הייתי הולך לבית-החולים הסמוך לביתי לצפות בטלוויזיה. כל הזמן הייתי בפחד נורא, שמישוה יגלה.

● **כל פעם שהייתי מוריד את הכיפה, הייתי מסתכל ימינה וש-מאלה, שמא מישוה יראה אותי. היו שלבים שלא יכולתי עוד עם הצביעות, חשבתני שאני משתגע.**

● **יתר משרצתי לראות טלוויזיה בשבת, היה לי חשוב למרוד.**

● **מה גרם לרצון למרוד?**

ההרגשה שהחינוך הדתי מבוסס על שטיפת-מוח. אין בו מקום לחשיבה עצמית, ואני לא יכול לתמרן בתוכו לדרך משלי, אלא חייב לעשות מה שמכריחים אותי. החלטתי להתנהג כפי הבנתי.

● **היום אתה שוכח על מישוה מהדתי?**

לא. אני מולול באנשים ששומרים על חלקים מהדת, על מה שנוח להם, או שדתיים — או שלא.

● **אתה שלם עם היותך חילוני?**

אני שלם עם אי-היותי דתי. התרונם היחיד של החינוך הדתי שקיבלתי הוא, שאף-פעם לא אחזור בתשובה... אני מאמין בכוח עליון, אבל אני בטוח שהוא אינו רוצה שנתנהג לפי הדת. כעצם, נראה לי שהכוח העליון הזה מנוטרל מרצונות.

"אין קשר בין מציאות האלוהים לאמיתות הדת"

רינה, ילידת חיפה, אשה ית-תואר, סטודנטית למישפטים שנה ראשונה, הניכה ומדריכה לעצמה בתנועת בני עקיבא.

● **רינה: אני לא מגדירה את עצמי כחילונית, גם לא כדתית. לא רוצה להיכנס למיסגרת מחייבת של הגדרות. אני עדיין לא מחללת שבת בפרהסייה, הפחד מתגובת החברה והמישפחה עדיין סבוע בי. זאת למרות חוסר-האמונה בדת.**

● **מה גרם לחוסר-אמונה?**

הרבר הראשון שמפריע לי הוא מעמד האשה ביהדות. כל פעם שאני רואה בסידור, "שלא עשני אשה" אני כועסת מחנה, למרות כל ההסברים והתירוצים היפים שיש לברכה הזאת.

● **ואפילו אינה נאמנה בתור עד — מציקה לי כבר שנים רבות. אני מוכנה לקבל שתקופות מסוימות האשה היתה יושבת-בית ולא התמצאה במה שקורה בחוץ. אבל היום המצב שונה, ופה כעצם מתחילה הבעיה — ביהדות של היום לא מעזים לשנות, להתחדש להתערכן.**

● **הפריעה לי גם שאלת צדיק ורע לו, רשע וטוב לו.**

● **בנערה צעירה רגשות מוגבלות?**

ועוד איך! רקרתי בלט בצורה מאוד רצינית 10 שנים. כשהגעתי לתיכון, הרגשתי שבלט ואלוהים לא הולך ביחד. היום אני מבכה על כך. יש הרבה דברים יפים שהדת לא מכירה בהם — אותה הדת המתיימרת להיות תמצית היופי והטוב. אני מנסה לחשוב איך היתה המרינה נראית לוא שלטה בה ההלכה, לא קולנוע, לא ריקוד, לא תיאטרון...

● **את מאמינה בקיומו של אלוהים?**

יש ימים שכן ויש ימים שלא. אך הרבר אינו מסריד אותי. אני לא רואה קשר הכרחי בין מציאות האלוהים לבין אמיתות הדת.

● **למה קשה קשר בין דת לאלוהים, ובכל זאת אינך מחללת שבת?**

(בחיך) בחיך, זה הצ'אנס האחרון שלי לג'העדון!

● **וברצינות?**

זה דבר מאוד מסובך וקשה להסביר. אי-אפשר להינתק ביום אחד מחינוך של 21 שנה. הרגש והשכל פועלים לחור. אם אני מנתחת מבחינה לוגית, אז אולי באמת אין הגיון בזה שאני שומרת שבת. אבל מבחינה ריגשית אני לא מסוגלת לשבור זאת. לא כופה על עצמי לעשות לא לעשות דברים שאני לא שלמה איתם.

● **כיצד את רואה את החברה הדתית?**

יש הרבה דברים בחברה הדתית שמבאיים חן בעיניי, ואף חסרו לי כששרחתי בצבא — כמו כבוד לתורים. מה שמפריע לי הוא שעושים הרבה חשבונות של מה יגידו. שמים רגש על דברים חיצוניים, שלא מעידים על טיבו של האדם. בת דתית שתלך במיכסיסים, למשל, יסתכלו על זה בעין מאוד לא יפה.

● **לפעמים אתה נתקל במדרדלנות: בודקים כציציות של השני אם הוא מניח תפילין, או לא מרע עומק המחשבה של אשתו.**

● **מפריע לי גם הניתוק מהחברה החילונית. נער דתי גדל בחממה, פוגש כל הזמן את אותם אנשים, האפשרות לפגוש ריעות שונות ואחרות היא מצומצמת. האמונה בצדקת הדרך היא לעיתים כה חזקה — שיש ההרגשה שהאמת המוחלטת נמצאת בידיים שלך, וזה מוביל לחוסר-סובלנות חונק.**

● **לילדייך תעניקי חינוך דתי?**

אחרי רוחם את העגלה לפני הוססים.

● **האמת היא שזו בעיה. האלטנטיבה לחינוך ולדרך החיים הדתית אף היא לא קורצת ומשפחת במיוחד. אולי צריך להעמיד יתרונות מול חסרונות בכל מערכת.**

● **יש לי עוד בעיה עם השאלה? — אם אתה לא דתי, או מה המשמעות לזהות היהודית שלך? יש במסורת היהודית דברים שכדאי לשמר אותם, ואני לא רואה כיצד הם משתמרים בחברה הישראלית החילונית של היום. אמרו אז זה קודם לפני — לא אריק איינשטיין: קשה להיות יהודי.**